

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2019. november 13.

Ismétlés: igeragozás,
szabályos igék, nifal, hifil, hitpael

Témaválasztás

A feladott házi feladat

A félév következő nagy egysége:

Arnold & Choi 3. fejezet: igék

Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Igeidő, igemód, aspektus

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

- Talán a félév legnehezebb témaköre?
- A probléma: szemben a bibliai héber nyelvtan nagy részével, amely a középkor végére egy letisztult rendszerre állt össze,
- a mai téma még mindig nyitott kérdés:
  - ❖ Pro és kontra érvek különböző álláspontok mellett.
  - ❖ Használt, de nyelvészetileg pontosan meg nem értett fogalmak.
  - ❖ Ragaszkodás hagyományos fogalmakhoz, annak ellenére, hogy tudjuk, szerencsétlenek, és nem magyarázzák meg a nyelvi adatokat.
  - ❖ Avagy: a komplexitás elfogadása, és törekvés annak megértésére.

TMA (*tense, mood, aspect*): igeidő, igemód, aspektus

- Talán a félév legnehezebb témaköre?
- A probléma: szemben a bibliai héber nyelvvel, amely a középkor végére egy letisztult rendszerrel rendelkezett, a mai téma még mindig nyitott kérdés:
  - ❖ Pro és kontra érvek különböző álláspontok mellett.
  - ❖ Használt, de nyelvészetileg pontosan meg nem értett fogalmak.
  - ❖ Ragaszkodás hagyományos fogalmakhoz, annak ellenére, hogy tudjuk, szerencsétlenek, és nem magyarázzák meg a nyelvi adatokat.
  - ❖ Avagy: a komplexitás elfogadása, és törekvés annak megértésére.

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Arnold & Choi, pp. 53-54, fn. 43:

“As regards terminology, we have retained the **traditional** grammatical designations ‘perfect’ and ‘imperfect’. We recognize that these terms are **wholly inadequate**, especially for the perfect (...) The reader needs to be aware of the inadequacy of the traditional terms and of the variety of designations for them in the reference grammars.”

EZZEL KELL MEGBARÁTKOZNUNK...

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

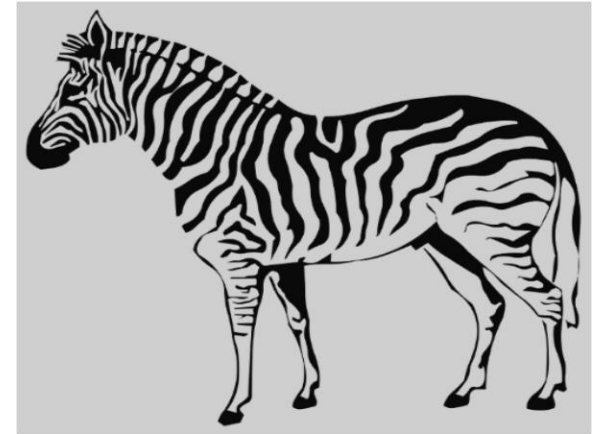
- Igeidő:
  - Abszolút idő: múlt, jelen, jövő
  - Relatív idő: előidejűség, egyidejűség, utóidejűség
- Igemód:
  - Kijelentő, felszólító, feltételes mód, kötőmód...
- Aspektus (igeszemlélet, *aspect*)
- Akcióminőség (*Aktionsart*)

Nehéz fogalmak:

- *Nehezen meghatározhatók.*
- *Több mindent is lefedhetnek.*
- *Különböző nyelvekben mást jelentenek. Ki miből indul ki?*
- *Bibliai héber: nincs anyanyelvi beszélő, csak a bibliai korpuszból lehet kiindulni, de a pontos jelentésárnyalatok az interpretációtól függenek.*

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

- *Perfectum vs. imperfectum* alakok mit fejeznek ki? Két vélemény:
  - Korábbi vélemény: *múlt idő* vs. *jövő idő*
  - Újabb vélemény: *befejezett* vs. *folyamatos igeszemlélet*
- Kései bibliai héber, misnai héber, középkori héber, izraeli héber:
  - Igeidőt fejeznek ki (*... leginkább; bár léteznek ellenérvek, ellenvélemények is*)
- A bibliai adatok értelmezése nem egyszerű... Id. A&Ch 3.2 példáit.
- Többi sémi nyelv: szintén komplikált, nem nyújtanak segítséget.

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Történetileg a klasszikus bibliai héber egy átmeneti korszak egy korábbi állapot és a kései bibliai héber igeidő-központú rendszere közt? A „proto-héber” állapot:

Szuffixum-ragozás

(*perfectum*)

Protosémi névszói alak (vö. akkád *statív*).
Névmások „odaragadásával” szuffixumok.
A nyugati sémi nyelvekben alakult át
önálló finit igei alakká („perfectum”).

Prefixum-ragozás(ok)

(*imperfectum, jussivus, cohortativus*)

* *yaqtulu*: imperfectum
* *yaqtula*: subjunctivus > cohortativus
* *yaqtul*: jussivus
* *yaqtul*: praeteritum (múlt idő)

Prefixum-ragozás a bibliai héberben

- Proto-héber (hipotetikus nyelvállapot az i. e. II. évezred végén):

* *yaqtul-u* (kijelentő mód, *imperfectum*)

* *yaqtul-a* (kötőmód > cohortativus)

* *yaqtul* (*jussivus*)

* *yaqtul* (*praeteritum*)

→ szó végi magánhangzók lekopásával alaki egybeesés történik:
ez magyarázhatja az *imperfectum* széles használati körét.

- **Attenuáció**: hangsúlytalan zárt szótagban *proto-héber* [a] > *tiberiási hb* [i].
- A „tematikus magánhangzó” (*thematic vowel*) esetén: [u] > [o].

Prefixum-ragozás a bibliai héberben

- Feltételezett „proto-héber” állapot:

kijelentő mód, *imperf.*

*yaqtul-u

praeteritum

*yaqtul

jussivus

*yaqtul

kötőmód

*yaqtul-a

- Klasszikus bibliai héber

imperfectum

yaqtol

jussivus

yaqtol

cohortativus

(yi)qtola

- Kései bibliai héber

Misnai/rabbinikus héber

[Középkori héber]

Modern (izraeli) héber

jövő idő

yaqtol

(felszólító jelentéssel is)

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Összefoglalva: a félév legnehezebb témaköre, mert:

- Fogalmilag nehéz: nincs még kitisztult, általánosan elfogadott, közérthető, mindenki által egyformán használt fogalomrendszer.
- Az igeidő, igemód és az aspektus önmagukban is komplikált fogalmak, és egymással is összekapcsolódnak.
- A bibliai héber: írott korpusz értelmezésétől függenek az adataink.
- A korpusz valószínűleg egy „zavaros” átmeneti korszakban született.

A 3.2 fejezet előtt tárgyaljuk.

Arnold & Choi 3.3: *igemódok*

Modalitás

„a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya,

ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi.”

(Vö. http://www.kislexikon.hu/modalitas_a.html)

A mondat alapjelentése:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

+ a beszélőnek a viszonya ehhez az alapjelentéshez:

pl. kijelentem / feltételezem / megkövetelem / óhajtom / tiltom /
tudni szeretném / lehetségesnek tartom / ... , hogy [mondat].

Igemódok a bibliai héberben

Modalitás: „a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya, ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi.”

- Három mód fejezi ki az „**akarást**” (mint a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonyát), melyek egymástól függetlenül alakultak ki:
  - *Jussivus*
  - *Imperativus*
  - *Cohortativus*
- Funkció szerint alkotnak egy osztályt, nem morfológiai hasonlóság alapján
- Morfológiai sajátosságok gyors áttekintése

3.3.1 A *jussivus* jelentései

- (a) Parancs:

felsőbbrendű alsóbbrendű felé, amely/aki mint **A** jelenik meg.

- (b) Szándék, akarat:

alsóbbrendű felsőbbrendű felé, amely/aki mint **A** jelenik meg.

- (c) Áldás: Isten a *jussivus* **A**-a (a felszólított alany)

- (d) Tiltás:

„negatív” parancs/kívánság, főként az לֹא tiltószóval

3.3.2 Az *imperativus* jelentései

Tiltás, „negatív parancs”:

- soha *imperativus*szal,
- לֹא + *jussivus* (*immediate*)
- אַל + *imperf* (*permanent*)

- (a) Parancs:

(leggyakrabban) azonnali cselekvésre szólít fel; kérés, kívánság is.

- (b) Megengedés, engedély, beleegyezés:

a kontextusban megelőzi: a [későbbi] *imperativus* címzettjének aktuális kérése, amelyre beleegyző, megengedő válaszként „hangzik el” az *imperativus*.

- (c) Ígéret:

az *imperativus* címzettjének tett ígéret *imperativus*ba csomagolva.

3.3.3 A cohortativus jelentései

Egyes és többes szám első személy:

- (a) Elhatározás, döntés: szándék kifejezése
- (b) Kívánság:
vágy kifejezése – nem csak a beszélő elhatározásán múlik a cselekvés kivitelezése
- (c) Figyelmeztetés és buzdítás:
egymás buzdítása, bátorítása, T/1.

Mellékmondatban használatos, ún. kötőmódot kifejező *yaqtula* alakból alakulhatott ki:
'akarom, hogy menjünk' > 'hogyan menjünk' > [nosza] 'menjünk'

Modalitás: *tágabb kontextus, a világ nyelveiben*

„a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya, ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi” (pl. http://www.kislexikon.hu/modalitas_a.html)

- Aletikus modalitás: *logikailag szükségszerű-e*
  - „lehetséges, hogy X”
  - „szükségszerű, hogy X”
  - „nem lehetséges, hogy X”
  - „nem szükségszerű, hogy X”
- Episztemikus modalitás: *ismereteink alapján szükségszerű-e*
  - „tudom, hogy X”
  - „lehetséges, hogy X”
  - „nem tudom, hogy X-e”
- Deontikus modalitás: *kötelezettség fennáll-e*
  - „kötelező, hogy X”
  - „megengedett, hogy X”
  - „tilos, hogy X”
- Stb.
  - „állítólag [azt mondják, hogy] X” ...
  - kérdések, felszólítások, óhajtások, reális/irreális feltételezések, stb.

Igeragozással ki nem fejezett modalitások

Felszólítás: *Kisfiam, [márpedig] megeszed a spenótot!*

Kötelezettség: *Magánszemélyek máj. 20-ig nyújtják be az adóbevallásukat.*

Lehetőség: *Aki akar, fut még egy kört. Nyerjen egy álomutazást!*

- A világ nyelvei – így a bibliai héber is – bizonyos modalitásokat nem jelenítenek meg az igén. (Még akkor sem, ha lenne rá lehetőségük.)
- Sok esetben egyéb nyelvi eszközök (pl. módosítók) segítenek.
- A szűkebb vagy tágabb szövegkontextus, a műfaj is segít.
- Ezek ellenére: sokszor több interpretáció is lehetséges.

**Fordításkor
legyünk ennek
tudatában!**

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Utóolvasás: 3–3.3 szakaszok. Előolvasás: 3.1–3.2 szakaszok.
2. Gutturális és ה"ל igék: az elsőéves tananyag átisméltése.

+ Szemináriumi
dolgozati téma

3. Igetörzsek és modalitás

- Olvasott bibliai szövegekből keressenek 10 finit igét (ami nem waw-consecutivumos, és lehetőleg „érdekes” modalitást fejez ki)
- Igetörzset kategorizálják a tankönyvi kategóriák szerint.
- Írják körül, milyen modalitást fejez ki.

Viszlát következő alkalommal!